

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па навуковай рабоце

 В.Р.Языковіч

“15” *сентября* 2020 г.

Рэгістрацыйны № ВД-236 /звуч.

ХАРАВАЯ АРАНЖЫРОЎКА

*Вучэбная праграма
для спецыяльнасці 1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-18 01 01-01 Народная творчасць
(харавая музыка), спецыялізацыі 1-18 01 01 -01 01
Харавая музыка акадэмічная*

Вучэбная праграма складзена у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту Рэспублікі Беларусь АСВА 1-18 03 01-2013 народная творчасць (па напрамках), вучэбнага плана ўстановы вышэйшай адукацыі па напрамках спецыяльнасці. Рэгістрацыйны нумар С 18-1-111/19 вуч.

Складальнік:

Я.У.Паплаўскі, дацэнт кафедры харавога і вакальнага мастацтва ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”.

Рэцэнзенты:

Н.Г.Ганул, загадчык кафедры гісторыі музыкі і музычнай беларусістыкі установы адукацыі “Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі”, кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт

І.М. Грамовіч, дэкан факультэта музычнага мастацтва установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Рэкамендавана да зацвярджэння:

Кафедрай харавога і вакальнага мастацтва (пратакол № 7 ад 28.02.2020 г.)

Навукова-метадычным саветам ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 2 ад 09.12.2020 г.)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна “Харавая аранжыроўка” ўваходзіць у цыкл прафілюючых вучэбных дысцыплін спецыялізацыі “Харавая музыка акадэмічная”.

Вучэбная дысцыпліна “Харавая аранжыроўка” – гэта творчы спосаб змянення арыгінала, і, як новы творчы працэс, яна выходзіць ініцыятыву і вынаходлівасць, прымушае самастойна прымаць мастацкія рашэнні, садзейнічае разуменню архітэктонікі твора і, як вынік – выбару розных сродкаў і прыёмаў аранжыроўкі фактурнага матэрыялу.

Веданне прынцыповых асноў харавой аранжыроўкі напраўлена на практычную працу харавога дырыжора. У сваёй дзейнасці ён свядома прымяняе розныя прыёмы аранжыроўкі музычнага матэрыялу, вылучае тым самым асобныя кампаненты харавога гучання.

Пры састаўленні харавога рэпертуара дырыжор не толькі падбірае творы з прыемлімай харавой фактурай, але і часта аранжыруе (перакладае) творы так, каб яны былі сугучны для хору і садзейнічалі выканальніцкаму росту калектыву, станаўленню яго прафесійных якасцей.

Вучэбная дысцыпліна “Харавая аранжыроўка” цесна ўзаемазвязана з такімі вучэбнымі дысцыплінамі, як “Дырыжыраванне”, “Харавы клас”, “Методыка работы з хорам” і “Тэорыя музыкі”.

Засваенне вучэбнай дысцыпліны «Харавая аранжыроўка» павінна забяспечыць фарміраванне наступных акадэмічных і прафесійных кампетэнцый:

Акадэмічныя кампетэнцыі:

– АК-1. Уменне выкарыстоўваць базавыя навучна-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і творчых задач.

– АК-2. Валодаць сістэмным і параўнальным аналізам.

– АК-4. Уменне працаваць самастойна.

– АК-6. Валодаць міждысцыплінарным падыходам пры рашэнні праблем.

– АК-10. Валодаць метадамі і сродкамі пазнання, вывучэння, самастойнага кантролю для інтэлектуальнага развіцця, павышэння культурнага ўзроўню, прафесійнай кампетэнцыі.

Прафесійныя кампетэнцыі ў арганізацыйна-кіраўнічай дзейнасці:

– ПК-5. Карыстацца інфармацыйнымі рэсурсамі для ўсебаковага забеспячэння арганізацыйна-кіраўнічай дзейнасці ў сферы народнай творчасці.

Прафесійныя кампетэнцыі ў навукова-даследчай дзейнасці:

– ПК-14. Уменне прадбачыць перспектывы і накірункі захавання і развіцця народнай творчасці.

– ПК-17. На навуковай аснове арганізаваць сваю прафесійную творчую дзейнасць, засвоіць навейшыя навуковыя распрацоўкі, а таксама валодаць інфармацыяй ў сферы сучаснай мастацкай культуры.

Прафесійныя кампетэнцыі ў інавацыйна-метадычнай дзейнасці:

– ПК-20. Увасабляць у практыку новыя інавацыйныя тэхналогіі навучання, мультымедычныя тэхналогіі, электронныя падручнікі, фоназапісы.

Прафесійныя кампетэнцыі ў творчай дзейнасці:

– ПК-27. Стварэнне ўласных аранжыровак, апрацовак і пералажэнняў для харавых калектываў і ансамбляў.

– ПК-28. Самастойна ствараць свой рэпертуар, фарміраваць канцэртную праграму.

Асноўная мэта вучэбнай дысцыпліны – падрыхтоўкай студэнтаў да самастойнай работы над рэпертуарам і яго прыстасаваннем да выканальніцкіх і творчых магчымасцей канкрэтных харавых калектываў.

Асноўныя задачы вучэбнай дысцыпліны:

– знаёмства з нормамі нотнага запісу харавой партытуры;
– замацаванне і паглыбленне ведаў студэнтаў у галіне аналізу музычных твораў;

– тэарэтычнае і практычнае засваенне метадаў харавой аранжыроўкі;

– знаёмства з рознымі стылямі харавой музыкі, метадамі адбору музычных твораў для харавой аранжыроўкі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен *умець:*

– аналізаваць партытуру;
– рабіць пералажэнні харавых партытур (з аднаго складу на другі);

валодаць:

– асновамі транспанавання;
– прыёмамі харавога пісьма;
– спосабамі пералажэння харавых партытур і вакальных твораў (з суправаджэннем) з аднаго харавога складу на другі;
– навыкамі састаўлення харавых партытур па творах, напісаных для голасу з суправаджэннем.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне дысцыпліны “Харавая аранжыроўка” адведзена 92 гадзіны, з якіх 45 гадзін – аўдыторныя (індывідуальныя) заняткі. Форма кантролю ведаў – залік

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА
ВУЧЕБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
(для студэнтаў дзённай формы навучання)**

Тэмы	Колькасць гадзін		КСР	Форма кантролю ведаў
	ауд.	инд.		
1	2	3	4	5
Уводзіны	1			
Раздзел 1. Пералажэнне партытур для аднародных хароў				
Тэма 1. Пералажэнне харавых партытур аднародных хароў для другога складу	4	4		
Тэма 2. Пералажэнне партытур для двухгалосых, двухгалосых з элементамі трохгалосся і трохгалосых аднародных хароў на партытуры для змешаных шляхам падваення галасоў аднароднага хору	2	2		
Тэма 3. Пералажэнне партытур для трохгалосых аднародных хароў гамафонна-гарманічнага складу на партытуры для чатырохгалосых змешаных шляхам самастойнага развіцця галасоў	2	2		
Тэма 4. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых аднародных хароў на партытуры для чатырохгалосых змешаных	3	3		
Тэма 5. Пералажэнне партытур для аднародных хароў з пераменнай колькасцю галасоў на партытуры для змешаных	2	2		
Тэма 6. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для трохгалосых аднародных хароў	4	2	2	Кантрольны ўрок
Тэма 7. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для двухгалосых аднародных хароў	3	3		
Тэма 8. Пералажэнне партытур	2	2		

для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для жаночага шляхам транспанавання				
Тэма 9. Пералажэнне партытур для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для мужчынскага шляхам транспанавання	3	1	2	Кантрольны ўрок
Тэма 10. Пералажэнне партытур для многагалосых змешаных хароў на партытуры для чатырохгалосых змяшаных хароў	2	2		
Раздзел 2. Пералажэнне партытур для вакальных твораў з суправаджэннем на партытуры для розных складу хароў				
Тэма 11. Акордна-гарманічны склад суправаджэння	2	2		
Тэма 12. Поліфанічны склад суправаджэння	2	2		
Тэма 13. Фігурацыйны склад суправаджэння	2	2		
Тэма 14. Змешаны склад суправаджэння	2	2		
Тэма 15. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для двухгалосых і трохгалосых аднародных хароў	2	2		
Тэма 16. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для трохгалосага няпоўнага змешанага хору	2	1	1	Кантрольны ўрок
Тэма 17. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для чатырохгалосага змешанага хору	2	1	1	Кантрольны ўрок
Тэма 18. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для многагалосага змешанага хору	2	1	1	Кантрольны ўрок
Тэма 19. Пералажэнне партытур вакальных твораў з суправаджэннем для саліста і хору ў раздзельным гучанні і ў адначасовым гучанні	2	2		
Итого...	45	38	7	залік

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА
ВУЧЕБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
(для студэнтаў завочнай формы навучання)**

Тэмы	Колькасць гадзін (інд.)	Форма кантролю ведаў
Тэма 1. Пералажэнне харавых партытур аднародных хароў для другога складу	2	
Тэма 4. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых аднародных хароў на партытуры для чатырохгалосых змешаных	2	
Тэма 6. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для трохгалосых аднародных хароў	2	
Тэма 7. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для двухгалосых аднародных хароў	2	
Тэма 8. Пералажэнне партытур для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для жаночага шляхам транспанавання	1	
Тэма 9. Пералажэнне партытур для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для мужчынскага шляхам транспанавання	1	
Итого...	10	залік

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

УВОДЗІНЫ

Мэта, задачы і змест вучэбнай дысцыпліны. Роля і месца дысцыпліны ў падрыхтоўцы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. Вучэбна-метадычнае забеспячэнне.

Раздзел 1. ПЕРАЛАЖЭННЕ ПАРТЫТУР ДЛЯ АДНАРОДНЫХ ХАРОЎ

Тэма 1. Пералажэнне харавых партытур аднародных хароў для другога складу

Пералажэнне партытуры для жаночага хору на партытуру для мужчынскага складу. Значэнне дыяпазону галасоў хору пры пералажэнні. Перамяшчэнне харавых партый партытуры жаночага хору на актаву ўніз – асноўны прынцып пералажэння. Неабходнасць перанясення гучання не толькі на актаву, але і на сэптыму ўніз.

Пералажэнне партытуры для мужчынскага хору на партытуру для жаночага складу. Абмежаванне такога пералажэння ў сувязі з большым (у параўнанні з жаночым хорам) дыяпазінам галасоў мужчынскага хору.

Выпадкі, якія патрабуюць паніжэння танальнасці жаночага хору да тэрцыі. Прымяненне больш высокіх танальнасцей у мужчынскіх харах у параўнанні з жаночымі.

Тэма 2. Пералажэнне партытур для двухгалосых, двухгалосых з элементамі трохгалосся і трохгалосых аднародных хароў на партытуры для змешаных шляхам падваення галасоў аднароднага хору

Пералажэнне ўказаным спосабам прыводзіць да ўтварэння двух- і трохгалосых змешаных хароў, у якіх жаночыя галасы дубліруюцца ў актаву аналагічнымі партыямі мужчынскага хору.

Абсяг прымянення актаўных падваенняў. Захаванне танальнасці аднароднага хору. Выпадкі транспанавання ўверх ці ўніз на зручны інтэрвал.

Тры спосабы пералажэння.

Тэма 3. Пералажэнне партытур для трохгалосых аднародных хароў гамафонна-гарманічнага складу на партытуры для чатырохгалосых змешаных шляхам самастойнага развіцця галасоў

Дадзены від пералажэння дапускае стварэнне такой чатырохгалосай партытуры, у якой кожны з галасоў будзе мець сваю самастойнасць. Такі метада прымяняецца ў гамафонна-гарманічным складзе. Захоўванне галоўных меладычных ліній і гарманічных спалучэнняў трохгалосага аднароднага хору як галоўная мастацкая задача пры стварэнні чатырохгалосай партытуры змешанага хору. Перамяшчэнне сярэдняга голасу ад аднаго з сярэдніх галасоў да другога з улікам голасавядзення. Дапісванне гукаў у акордзе, якіх нестae. Выгляд заключнага акорда.

Тэма 4. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых аднародных хароў на партытуры для чатырохгалосых змешаных

Рэгістроўка і каларыстычныя магчымасці змешанага хору. Змена размяшчэння галасоў у аднародным хоры пры захаванні танальнасці. Магчымасць захавання фактуры аднароднага хору з адначасовым яго транспанаваннем. Спосаб пералажэння партытур для чатырохгалосага жаночага хору на партытуры для чатырохгалосых змешаных з захаваннем танальнасці і выкладам змешанага хору ў шырокім размяшчэнні па схеме:

С-I – С

С-II – Т (актавай ніжэй)

А-I – А

А-II – Б (актавай ніжэй)

Спосаб пералажэння партытур для чатырохгалосага мужчынскага хору з захаваннем танальнасці і выкладам змешанага хору ў шырокім размяшчэнні па схеме:

Т-I – С (актавай вышэй)

Т-II – Т

Б-I – А (актавай вышэй)

Б-II – Б.

Спосаб пералажэння партытуры жаночага хору транспанаваннем на секунду-квінту ў залежнасці ад гукавага і тэсітурнага аб'ёму партытуры жаночага хору. Мэтазгоднасць прымянення гэтага спосабу пералажэння пры шырокім аб'ёме партытуры жаночага хору і перавагі ў ёй змешанага і шырокага размяшчэння галасоў.

Способ пералажэння мужчынскага хору транспанаваннем партытуры мужчынскага хору ўверх у межах інтэрвалаў квінты-сэптымы ад танальнасці арыгінала пры адпаведным перамяшчэнні харавых партый:

T1 ----- C

T2 ----- A

B1 ----- T

B2 ----- B.

Чым шырэй гукавы аб'ём партытуры мужчынскага хору, чым вышэй тэсітуры ў першых тэнараў і ніжэй у другіх басоў, тым на меншы інтэрвал транспануецца арыгінал пры пералажэнні на змешаны склад хору. Сэкста як найбольш зручны інтэрвал для транспанавання партытуры мужчынскага хору пры пералажэнні яе на змешаны склад. Зручнасць прымянення дадзенага спосабу пералажэння ў выпадках шырокага аб'ёму партытуры мужчынскага хору або перавагі ў ёй змешанага і шырокага размяшчэння галасоў.

Тэма 5. Пералажэнне партытур для аднародных хароў з пераменнай колькасцю галасоў на партытуры для змешаных

Такія пералажэнні робяцца на аснове спалучэння розных спосабаў, разгледжаных у папярэдніх тэмах. Актаўнае падваенне аднагалосых, двухгалосых, двухгалосых з элементамі трохгалосся пабудоў. Дзве магчымасці, якія могуць узнікнуць у трохгалосых эпізодах. Актаўнае падваенне ў падгалосачным складзе. Выпадкі неабходнасці дасягнення гукавой масіўнасці. Варыянт пералажэння са зменай размяшчэння галасоў аднароднага хору для чатырохгалосых пабудоў. Спосаб захавання фактуры аднароднага хору, які не будзе звязаны з неабходнасцю змены танальнасці.

Характэрная асаблівасць аранжыроўкі змешаных хароў для аднародных. Чатыры выпадкі, якія залежаць ад прыроды і фактуры аранжыруемай партытуры змешанага хору. Аранжыроўка поліфанічных твораў з падгалосачнай і кантрастнай поліфаніяй. Немагчымасць пералажэння імітацыйных жанраў.

Тэма 6. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для трохгалосых аднародных хароў

Перадача меладычнай лініі верхняга голасу змешанага хору меладычнай лініі аднароднага хору. Утварэнне сярэдняга і ніжняга галасоў аднароднага хору на аснове гарманічнага гучання трох астатніх галасоў змешанага хору з улікам іх размяшчэння ў акордзе.

Кадансавыя абароты у аднародным хоры. Захоўванне ў акордах тых ступеней, ад якіх залежаць афарбоўка гармоніі, яе спецыфічны каларыт.

Тэма 7. Пералажэнне партытур для чатырохгалосых змешаных хароў на партытуры для двухгалосых аднародных хароў

Перадача меладычнай лініі верхняга голасу змешанага хору меладычнай лініі двухгалосага аднароднага хору. Утварэнне ніжняга голасу аднароднага хору на аснове гарманічнага гучання трох астатніх галасоў змешанага хору. Важнейшая задача пры пералажэнні – правільны выбар інтэрвалу паміж мелодыяй і новым ніжнім голасам. Тэрцыі, сексты, радзей дэцымы як гарманічны каларыт трохгучаў і іх абарачэнняў. Захаванне сэптымы, характэрнага гука дамінантсептакорда. Выкарыстанне кварты, квінты на слабых долях такта пры праходзячым або дапаможным руху голасу. Прымяненне кварты, квінты у народных песнях у спалучэнні з іншымі інтэрваламі. Кварта – як гармонія кадансавага квартсэктакорда, квінта – кадансавай дамінанты, якая вырашаецца ў заключную тоніку.

Тэма 8. Пералажэнне партытур для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для жаночага шляхам транспанавання

Магчымасць пералажэння партытуры для любога аднароднага хору на партытуру для змешанага і абмежаваных магчымасці пералажэння партытуры змешанага хору на партытуру для аднароднага. Невялікі гукавы аб'ём і абавязковае цеснае размяшчэнне галасоў у змешаным хоры. Адсутнасць у партыі баса гукаў ніжэй за “рэ” малой актавы, а ў галасоў сапрадна змешанага хору вышэй за “мі” другой актавы. Транспанаванне партытуры змешанага хору ўверх на інтэрвал ад секунды да квінты ў асноўным у межах кварты пры адпаведным перамяшчэнні харавых партый:

С ----- С1
А ----- С2
Т ----- А1
Б ----- А2

Тэма 9. Пералажэнне партытур для чатырохгалосага змешанага хору на партытуры для мужчынскага шляхам транспанавання

Цеснае размяшчэнне галасоў у змешаным хоры. Транспанаванне танальнасці твора ўніз на квінту ці сэксту для прафесійнага хору. Для самадзейных хароў – да актавы ўключна. Вызначаючы новую,

канкрэтную танальнасць для мужчынскага хору, неабходна мець на ўвазе, што гукавыя аб'ёмы будучых партый мужчынскага хору (асабліва Б2) не павінны выходзіць за мяжу іх рабочага дыяпазону.

С ----- Т1

А ----- Т2

Т ----- Б1

Б ----- Б2

Тэма 10. Пералажэнне партытур для многагалосых змяшаных хароў на партытуры для чатырохгалосых змешаных хароў

Творы часткова або цалкам напісаныя для многагалосага змешанага хору з *divisi* ва ўсіх партыях. Многагалоссе як вынік дубліравання. Зняцце другіх сапрана і другіх альтоў, першых тэнараў і першых басоў. Утварэнне строгага чатырохгалосся ў шырокім размяшчэнні. Выпадкі несіметрычнага падваення паміж мужчынскімі і жаночымі галасамі, ці партытура выкладзена з элементамі поліфаніі. Захаванне асноўных меладычных ліній, якія вызначаюць мастацкую сутнасць дадзенага твора. Абавязковае захаванне партыі першых галасоў сапрана і другіх басоў як крайніх галасоў харавой партытуры. Захаванне гукаў, ад якіх залежыць гарманічная афарбоўка акорда (альтэрыраваныя ступені, сэптыма, нона і г.д.). Важнасць захавання пры скарачэнні галасоў іх натуральнага размяшчэння ў акордзе. Немэтазгоднасць скрыжавання многагалосых твораў з перавагай поліфанічных элементаў, бо скарачэнне поліфанічных галасоў у партытуры можа сказаць ці аб'ядніць мастацкую выразнасць твора.

Раздзел 2. ПЕРАЛАЖЭННЕ ПАРТЫТУР ДЛЯ ВАКАЛЬНЫХ ТВОРАЎ З СУПРАВАДЖЭННЕМ НА ПАРТЫТУРЫ ДЛЯ РОЗНЫХ СКЛАДУ ХАРОЎ

Тэма 11. Акордна-гарманічны склад суправаджэння

Акордна-гарманічны склад – самая простая форма многагалосага асэнсавання мелодыі кампазітарам. Чатырохгалоссе ў суправаджэнні як найбольш зручны від для ўтварэння з яго харавой партытуры. Пераадольванне пры стварэнні харавой партытуры элементаў суправаджэння: многагалосых акордаў, актаўных падваенняў, пераменнай колькасці галасоў, размяшчэння акампанементу ў неадпаведных дыяпазонах хору рэгістрах.

Магчымасць захавання акампанемента ў залежнасці ад яго ролі і характару твора. Мастацкі ўзровень калектыву як дадатковы крытэрыі захавання ці скасавання суправаджэння.

Тэма 12. Поліфанічны склад суправаджэння

Неабходнасць захавання меладычных ліній арыгінала і іх рытмічнай пабудовы. Непазбежнасць рознай падтэкстоўкі ў харавых партыях (розначытанні) пры стварэнні поліфанічных харавых партытур. Магчымасць транспанавання пералажэнняў. Лінейнасць як асноўнае адрозненне імітацыйна- і неімітацыйна-поліфанічнага складу суправаджэння ад акордна-гарманічнага. Параўнальная характарыстыка трох відаў поліфаніі: імітацыйнай, неімітацыйнай і падгалосачнай.

1. Суправаджэнне з элементамі імітацыйнай поліфаніі: выяўленне галоўных імітацыйных меладычных ліній у суправаджэнні. Перанясенне меладычных ліній у харавую партытуру. Падтэкстоўка кожнай харавой партыі з захаваннем асноўных правіл. Магчымасць перастаноўкі сярэдніх імітуючых галасоў пры пералажэнні.

2. Суправаджэнне з элементамі неімітацыйнай (кантрастнай) поліфаніі: выяўленне ў суправаджэнні асноўных кантрастуючых мелодый і перанясенне іх у харавую партытуру. Магчымасць актаўнага перамяшчэння меладычных ліній суправаджэння пры перанясенні іх у харавую партытуру. Размеркаванне меладычных ліній суправаджэння паміж харавымі партыямі згодна з тэсітурнымі ўмовамі і характарам гучання мелодыі. Перадача вакальнага голасу верхняму голасу харавой партытуры. Падтэкстоўка кожнай харавой партыі з захаваннем асноўных правіл.

3. Суправаджэнне з элементамі падгалосачнай поліфаніі: выяўленне ў суправаджэнні асноўнай мелодыі і яе галоўных варыянтаў. Перанясенне выяўленых мелодый у харавую партытуру. Размеркаванне меладычных ліній суправаджэння па харавых партыях. Падтэкстоўка кожнай харавой партыі з захаваннем асноўных правіл. Магчымасць актаўнага перамяшчэння меладычных ліній суправаджэння пры перанясенні іх у харавую партытуру. Музыкальная тканіна падгалосачнай поліфаніі складаецца з сумы розных меладычных ліній, сабраных вакол гарманічнага касцяка песні. Поліфанічнае суправаджэнне цалкам паглынаецца харавой партытурай і таму патрэба ў ім пасля аранжыроўкі адпадае.

Тэма 13. Фігурацыйны склад суправаджэння

Фігурацыйны склад як найбольш распаўсюджаная форма фартэпіяннага суправаджэння. Чатыры асноўныя разнавіднасці фігурацый: гарманічная, меладычная, рытмічная і змешаная. Інструментальная прырода фігурацый, недапушчальная для харавога ўзнаўлення іх, выключэнні – асобныя віды рытмічнай фігурацыі. Неабходнасць захавання суправаджэння і на яго фоне пабудова харавой партытуры. Перадача музычных фраз розным харавым партыям і іх спалучэнням. Прымяненне рознага і адзінага складавага ансамбля. Эпізадычныя прыёмы педальнага накладання хору на фігурацыйны рух у суправаджэнні. Актыўныя перамяшчэнні мелодыі пры варыянтнай аранжыроўцы апрацовак народных песень. Змешаная фігурацыя – найбольш распаўсюджаная форма фігурацыйнага суправаджэння ў вакальнай літаратуры.

Тэма 14. Змешаны склад суправаджэння

Выкарыстанне ў змешаным складзе суправаджэння ўсіх трох вышэй разгледжаных формаў акампанемента. Суправаджэнне змешанага складу – найбольш распаўсюджаны від акампанемента як у вакальнай літаратуры, так і ў песнях кампазітараў. Узбагачэнне прыёмаў аранжыроўкі ў творах са змешаным складам суправаджэння. Абавязковае захаванне суправаджэння.

Састаўленне харавых партытур на аснове змешанага складу суправаджэння – найбольш цяжкі від аранжыроўкі для хору, які выяўляе мастацкае мысленне аўтара аранжыроўкі, яго веды і навыкі ў харавым пісьме.

Тэма 15. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для двухгалосых і трохгалосых аднародных хароў

Асноўная задача – утварэнне на аснове акампанемента другога голасу. Ён павінен быць выразны, даваць якаснае гарманічнае гучанне пры спалучэнні з верхнім голасам. Выкарыстанне асобных меладычных абаротаў з партыі суправаджэння, перанясенне ў ніжні голас хору асобных поліфанічных пабудоў. Падтэкстоўка другога голасу. Зліццё яго ў якіх-небудзь момантах з верхнім голасам. Пры пералажэнні партытур на трохгалосы аднародны хор да вакальнай мелодыі неабходна прыдумаць на аснове акампанемента два іншыя – сярэдні і ніжні. Лагічнасць і натуральнасць развіцця зноў створаных галасоў. Адпаведнасць гармоніі гучання гармоніі суправаджэння. Размяшчэнне галасоў у акордзе. Неабавязковасць супадзення ніжняга голасу трохгалосай харавой партытуры з басовай лініяй партыі

суправаджэння. Больш свабодны падыход трохгалосага выкладання ў заключных кадэнцыях у параўнанні з чатырохгалосым складам.

Тэма 16. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для трохгалосага няпоўнага змешанага хору

Мужчынскія галасы не маюць дакладнага падзелу на тэноры і басы і гучаць ва ўнісон. Скарачэнне аб'ёму мужчынскага харавога дыяпазону ад «до» малай актавы да «мі» першай актавы. Змяняльнасць віду акорда, выкарыстоўваючы яго абарачэнне, каб пазбегнуць значнага разрыву паміж двума ніжнімі галасамі змешанага хору. Магчымасць паяўлення часовага разрыву ў развіцці поліфанічных эпизодаў.

Выкарыстанне цеснага, шырокага і змешанага размяшчэння галасоў.

Тэма 17. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для чатырохгалосага змешанага хору

Магчымасць перадачы поўнай гарманічнай тканіны твора. Прамое перанясенне гукаў суправаджэння ў харавую партытуру пры акордавым суправаджэнні. Пераход ніжняй гарманічнай лініі суправаджэння ў нязменным выглядзе ў басовую партыю хору. Неабходнасць у самастойным развіцці басовай харавой партыі.

Неабходнасць захавання правільнага голасавядзення, вызначаныя правілы пры наяўнасці скачкоў. Састаўленне партытуры з адзіным складавым ансамблем або суправаджаючыя галасы даваць у другім рытме, з эпизадычным розным складавым ансамблем.

Захаванне правіл падтэкстоўкі. Пры імітацыі кожная харавая партыя ўступаючы, паўтарае тэкст папярэдняга ўступу. Розначытанні заканчваюцца адзіным словам для ўсіх харавых партый.

Тэма 18. Пералажэнне партытур для вакальных твораў на партытуры для многагалосага змешанага хору

Многагалосая харавая тканіна як вынік падваення асобных галасоў партытуры. Рэальная гарманічная аснова такіх хароў – чатырохгалоссе. Вынік актаўных напластаванняў – пяць, шэсць і больш галасоў. Згушчэнне харавой фактуры – дасягненне большай кампактнасці гучання, неабходныя ў такіх выпадках магутнасць, гушчыня, масіўнасць. Павелічэнне колькасці галасоў у акордзе – памяншэнне колькасці спевакоў у харавых партыях.

**Тэма 19. Пералажэнне партытур для вакальных твораў
з суправаджэннем для саліста і хору ў раздзельным
і ў адначасовым гучанні**

Два віды аранжыроўкі: 1) саліст і хор; 2) салісты, хор і фартэпіяна. Абавязковыя ўмовы аранжыроўкі, якія адносяцца да зместу, вобразнага ладу твора і тэхнічных уласцівасцей яго суправаджэння:

а) перадача суправаджэння хору, каб ён замест фартэпіяна акампаніраваў салісту; б) хор дапаўняе, узбагачае акампаніруючую партыю фартэпіяна. Удзел саліруючага голасу ў запеве – адзін з самых распаўсюджаных відаў пачарговага гучання саліста і хору. Пераклічкі паміж салістам і хорам. Прыём замены сольнага голасу харавым гучаннем і наадварот.

Акордава-гарманічны ці поліфанічны склад суправаджэння – аптымальныя ўмовы пры аранжыроўцы для саліста і хору без суправаджэння.

Выпадкі захавання суправаджэння ў нязменным выглядзе. Пажаданаць кантрастнага выкарыстання хору ў параўнанні з суправаджэннем.

Роля хору ў адначасовым гучанні саліста, хору і суправаджэння. Прыём спеваў хору з закрытым ротам, або на «а», ці іншую галосную літару.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Горскі, К.К.* Сакральныя творы [Ноты] : вучэбна-метадычны дапаможнік : да 150-годдзя з дня нараджэння / Канстанцін Горскі ; [уклад. Я. Паплаўскі]. – Мінск : [б.и.], 2010.-39, [1] с.

2. *Ивакин, М.Н.* Хоровая аранжировка : учебное пособие / М.Н. Ивакин. – Москва : ВЛАДОС, 2003.-222, [1] с.

3. *Наско, Э.В.* Харавая аранжыроўка [Ноты] : вучэбна-метадычны дапаможнік / Э.В. Наско. – Мн. : [б.в.], 2009. – 64, [3] с.

4. *Паплаўскі, Я. У.* На нараджэнне Хрыстова і Каляды [Ноты] : для змешанага хору / Яўген Паплаўскі ; [Партытура]. – Мінск : Выдавец А.М. Вараксін, 2007. – 31 с.

5. *Паплаўскі, Я.У.* Родныя вобразы [Ноты] : для змешанага хору / Я. Паплаўскі ; сл. Я. Купалы і Я. Коласа. – Мінск : БелПТ, 1997.-23, [1] с.

6. *Паплаўскі, Я.У.* Усяношнае чуванне Давыдкаўскага ірмалагіёна [Ноты] для змешанага хору без суправаджэння : вучэбна-метадычны дапаможнік / Я.Паплаўскі.- Мінск : [б.в.], 2008. – 34, [1] с.

7. *Паплаўскі, Я.У.* Харавы клас [Ноты] : хрэстаматыя, Сшытак 1. Супральскай Мадонне / Я.У. Паплаўскі.-2-е выд., выпраўленае.- Мінск : БДУКМ, 2017.-58 с.

8. *Ушкарев, А.Ф.* Основы хорового письма : учебник / А. Ушкарев.- 2-е изд.-Москва : 1986.-230, [1] с.

9. *Юрлоў, А.А.* Сто обработок и переложений народных песен [Ноты] : для 2,3 и 4-голосных школьных хоров без инструментального сопровождения / А.Юрлов. – Ленинград : Учпедгиз, 1959. – 127, [1] с.

Дадатковая

1.*Батюк, И. В.* Современная хоровая музыка: Теория и исполнение. Очерки.- М. : Моск. гос. конс., 1999.– С.11–89

2. *Бугасов, С.* Душе моя: произведения для смешанных составов хоров / С.Бугасов. – Мн.: Изд. Вараксин А.Н., 2009. – 112 с.
3. *Век маладосці: харавыя цыклы беларускіх кампазітараў* / укл. А.А.Свірыдовіч. – Мн.: Зорны верасень, 2009. – 188 с.
4. *Вопросы вокальной педагогики: сб. ст.* – Л.: Музыка, 1982. – Вып. 6. – 180 с.
5. *Гажэўская, Т.С.* Табе, Прачыстая Багародзіца! / Т.С.Гажэўская. – Мн.: Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2009. – 327 с.
6. *Гукі Бацькаўшчыны* / уклад. А.А.Свірыдовіч. – Мн.: Тэхнапрынт, 2004. – 216 с.
7. *Живов, В.* Трактовка хорового произведения / В. Живов. – М.: Сов. Россия, 1986. – 126 с.
8. *Иконникова, Л. Н.* Интерпретаторская культура хорового дирижера / Л. Н. Иконникова ; науч. ред. Ю. Д. Златковский. – Минск : Изд. центр БГУ, 2008. – 143 с.
9. *Как прекрасен этот мир!* / сост. Б.Кожевников. – Мн.: Беларусь, 2002. – 232 с.
10. *Каціўся вяночак: бел. нар. песні* / укл. А.А.Свірыдовіч. – Мн.: Выд. Вараксін А.М., 2006. – 72 с.
11. *Назарова В.* Музыка XX века / В. Назарова ; С.-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств. – СПб.: СПбГУКИ, 2001. – 164 с.
12. *Романовский, Н.В.* Хоровой словарь / Н.В. Романовский. – М.: Музыка, 2004. – 230 с.
13. *Скребков, С.С.* Художественные принципы музыкальных стилей: [о стиле И.С. Баха] / С.С. Скребков. – М.: Музыка, 1973. – С. 198 – 213.
14. *Смагін, А.* Беларуская харавая літаратура: курс лекцый / А.Смагін. – Мінск : Беларус. ун-т культуры, 1998. – 187 с.

Матэрыял для практычных работ на тэмам

1. *Дбай, матуля, дбай.* Беларус. нар. песня ў адр. А. Багатырова.
2. *Кукавала зязюленька.* Беларус. нар. песня ў адр. Я. Дзягцярыка.
3. *Ой, не я то плачу.* Беларус. нар. песня ў адр. Я. Дзягцярыка.
4. *На Купалле.* Муз. А. Мдзівані, сл. Я. Купалы.
5. *Пры Дунаёчку.* Беларус. нар. песня ў адр. Г. Цітовіча.
6. *Салавейка, пташка маленька.* Беларус.нар.песня ў адр. К. Паплаўскага.
7. *А з-пад лесу, лесу цёмнага.* Беларус. нар. песня ў адр. М. Наско.
8. *Жавароначкі, прыляціце.* Беларус. нар. песня ў адр. Г. Цітовіча.
9. *Ой, з-пад горы.* Беларус. нар. песня ў адр. Э.Наско.
10. *Калыханка.* Муз. Я. Медзіня, сл. народныя.
11. *Шумі, зялёны вечар мая.* Муз. Я. Ціхановіча, сл. А. Астрэйкі.
12. *Хіліцеся, густыя лозы.* Беларус. нар. песня ў адр. А. Багатырова.
13. *Як сарву я ружу кветку.* Беларус. нар. песня ў адр. Н. Сакалоўскага.
14. *Ой, ляцелі гусі.* Беларус. нар. песня ў адр. Н. Сакалоўскага.
15. *Дубочак зялёненькі.* Беларус. нар. песня ў адр. Л. Смялкоўскага.
16. *Вам жыць і жыць.* Муз. А. Багатырова, сл. П. Броўкі.
17. *Маладая Беларусь.* Муз. А. Багатырова, сл. Я. Купалы.
18. *На двары дзень бяленькі.* Беларус. нар. песня ў адр. Н. Сакалоўскага.
19. *Люблю цябе, мая старонка.* Муз. Р. Пукста, сл. Я. Коласа.
20. *Песні ў гонар Багародзіцы, раздзел I // Касцёльныя песні.* – Мінск., 1992.
21. *Хадзіў, блудзіў казак.* Беларус. нар. песня ў адр. М. Чуркіна.
22. *Вясенняя песня.* Муз. А. Туранкова, сл. С. Савіча.
23. *Ой, гукнула сыраежка.* Беларус. нар. песня ў адр. М. Гайваронскага.
24. *Вішанька.* Беларус. нар. песня ў адр. А. Багатырова.
25. *Куды ляціш, зязюлька.* Беларус. нар. песня ў адр. К. Паплаўскага.
26. *Ой, у полі.* Беларус. нар. песня ў адр. М. Корсака.
27. *Касцёльныя песні для змяшанага хору (па выбары).*
28. *Спакойна дрэмле Нарач.* Муз. Ю. Семянякі, сл. М. Танка.
29. *Гусляр.* Муз. М.Літвіна, сл. Я.Купалы.
30. *Прыляцелі ветры.* Муз. А. Багатырова, сл. Ул. Дубоўкі.
31. *Калісьці бура на Карпатах.* Муз. А. Багатырова, сл. М. Танка.

32. *Шумелі бярозы*. Муз. А. Багатырова, сл. М. Лужаніна.
33. *Ой, плылі гуселькі*. Муз. Я. Дзягцярыка, сл. народныя.
34. *Лугам, лугам зеляненькім*. Муз. Э. Тырманд, сл. народныя.
35. *Я хачу прайсці па зямлі*. Муз. Г. Вагнера, сл. Г. Бураўкіна.
36. *Камісары*. Муз. Ю. Семянякі, сл. Г. Бураўкіна.
37. *Чалавек жонку б'е*. Беларус. нар. песня ў апр. О. Чышко.
38. *Ты, чырвоная каліна*. Беларус. нар. песня ў апр. А. Багатырова.
39. *Ой, была, была ночка цёмная*. Беларус. нар. песня ў апр. С. Наско.
40. *Перапёлка*. Бел. арус нар. песня ў апр. Д. Лукаса.
41. *Ой, мама, мама*. Беларус. нар. песня ў апр. А. Туранкова.
42. *Козачка*. Беларус. нар. песня ў апр. М. Чуркіна.
43. *Ах, далёка...* Муз. Ст. Манюшкі, сл. Я. Чарота.
44. *Казак*. Муз. Ст. Манюшкі, сл. Я. Чарота.
45. *Табе, Беларусь*. Муз. І. Лучанка, сл. Г. Бураўкіна.
46. *Лясныя салдаты*. Муз. Э. Зарыцкага, сл. Г. Бураўкіна.
47. *Скарынава душа*. Муз. В. Кузняцова, сл. В. Стражака.
48. *Песня пра маці*. Муз. І. Лучанка, сл. Г. Бураўкіна.
49. *Праснічка*. Муз. Ст. Манюшкі, сл. Я. Чарота.
50. *Сляза Вялікага Адама*. Муз. Л. Захлеўнага, сл. П. Ліпая.
51. *Родная хата*. Муз. Ул. Будніка, сл. А. Алпеева.
52. *А ў полі на прыволлі*. Беларус. нар. песня ў апр. М. Чуркіна.
53. *У месяцы верасні*. Беларус. нар. песня ў апр. Р. Пукста.
54. *Вялікі сын Божы*. Муз. Ул. Будніка, сл. А. Алпеева.
55. *Я ўдзячны лёсу*. Муз. Я. Глебава, сл. Г. Бураўкіна.
56. *Жалоба Палесся*. Муз. У. Будніка, сл. А. Алпеева.
57. *Жоўтыя ружы*. Муз. М. Наско, сл. Т. Глазоўскай.
58. *Дзень добры*. Муз. Э. Наско, сл. А. Міцкевіча.
59. *Любоў мая, Беларусь*. Муз. Ул. Будніка, сл. А. Алпеева.
60. *Сінявокая Беларусь*. Муз. М. Наско, сл. І. Панкевіча.
61. *Плывец*. Муз. Л. Абеліёвіча, сл. А. Міцкевіча.
62. *Зямля бацькоў*. Муз. С. Наско, сл. І. Скурко.
63. *Зося*. Муз. Ю. Семянякі, сл. А. Міцкевіча, пераклад Я. Купалы.
64. *Да Нёмна*. Муз. Э. Наско, сл. А. Міцкевіча, пераклад Х. Жычкі.
65. *Я умею жыць адзін*. Муз. Ул. Дарохіна, сл. А. Міцкевіча, пераклад Ул. Мархеля.
66. *Ой, ты зіма*. Беларус. нар. песня ў апр. А. Туранкова.
67. *Янка*. Беларус. нар. песня ў апр. С. Палонскага.
68. *Ave sole, або Слава Скарыны*. Муз. А. Моўчана, сл. А. Лягчылава.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай працы студэнтаў

Самастойная праца студэнта над харавой партытурай прадугледжвае наступныя параметры:

- вывучэнне харавых твораў розных эпох, стыляў, жанраў;
- аналіз творчасці кампазітара і атрыманне навыкаў працы з літаратурным і музычным тэкстам;
- аналіз сродкаў музычнай выразнасці і іх суаднесення з характарам твора;
- выявіць асаблівасці фартэпіяннага, аркестровага суправаджэння;
- прымяненне размаітых прыёмаў спрашчэння фактуры (a cappella, з суправаджэннем);
- развіццё эстэтычнага густу, уменне разбірацца ў мастацкім змесце твора.

Сродкі дыягностыкі:

- аналіз харавых партытур падчас індывідуальных заняткаў;
- дыскусіі са студэнтамі падчас працы над партытурамі;
- кантроль выканання індывідуальных заданняў;
- выкананне практычных заданняў з дыферэнцыраваным кантролем;
- залік у суадлежнасці з вучэбным планам.